

УДК-316.776:17.022.1(477)

Особливості виникнення та розвитку «підприємницького університету» в структурі вищої освіти

М.В. КЛЮВ

Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна, E-mail: marinka_klyov@mail.ru

Авторське резюме

В даній статті автор звертається до поняття «підприємницький університет» та перш за все, особливостей його появи, розвитку та існування в українській освітній системі. Увага автора зосереджується на передумовах виникнення підприємницьких університетів, їх основних характеристиках, завданнях та вимогах. Виділивши передумови для трансформації університету в підприємницький, автор зазначає, що слід розвивати «дух підприємництва» в освітніх установах, стимулювати студентів та педагогів, створювати дослідницьке середовище, в якому діятимуть центри досліджень, центри розвитку, науково-дослідні лабораторії, а також наявні посади викладача-дослідника, викладача-консультанта, викладача-експерта. Розвиваючи інфраструктуру у вузах, що зокрема передбачає створення бізнес-інкубаторів, бізнес-лабораторій, центрів підприємництва для студентів, організацій комерційного та некомерційного типу, які можуть як входити в загальну структуру університету, так і існувати відокремлено, створювати умови для інноваційної діяльності та розвитку. В наведеній статті здійснено теоретико-методологічний аналіз феномена виникнення та розвитку підприємницького університету крізь призму соціологічної концептуалізації. Адже в соціологічній літературі в неповній мірі розкриті феномени підприємництва, важливості підприємницьких університетів для розвитку освітньої системи, їхньої надзвичайної ролі в інноваційній діяльності, корпоративній культурі та трансформації як соціального процесу загалом.

Ключові слова: підприємницький університет, підприємництво, масовізація університетської освіти, соціальні трансформації, інновації, ВУЗ, навчання.

Features of emergence and development of «entrepreneurial university» in the structure of higher education

M.V. KLYOV

National aviation university, Kyiv, Ukraine, E-mail: marinka_klyov@mail.ru

Abstract

In this article, the author refers to the concept of «entrepreneurial university» and above all, the features of its emergence, development and existence in the Ukrainian educational system. Attention is focused on the predictors of appearance of entrepreneurial universities, their main characteristics, challenges and requirements. Selecting prerequisites for transforming the entrepreneurial university, the author notes that there is a need to develop the «entrepreneurial spirit» in educational institutions and encourage students and teachers to create a research environment that will be the center of research, development centers, research laboratories, and available teaching positions, such as researcher, lecturer-counsellor, lecturer-expert. Developing infrastructure in the universities, which in particular implies the creation of business incubators, business laboratories, centers for entrepreneurship students, organizations of commercial and non-commercial type, which can include both the general structure of the University, and be alone, we need to create conditions for innovation and development. In this article the theoretical and methodological analysis of the phenomenon of the emergence and development of the entrepreneurial university from the sociological point of view is made. Indeed, in the sociological literature is not fully disclosed the phenomena of entrepreneurship, the importance of entrepreneurial universities for the development of the educational system, their extraordinary role in innovation, corporate culture and social transformation as a process in general.

Keywords: entrepreneurial university, business, massovization of university education, social transformation, innovation, university training.

Постановка проблеми. В сучасному суспільстві досить своєрідним є феномен «підприємницького університету», адже це, перш за все, соціальний інститут, котрий може наразі вирішувати проблеми вищої освіти. Суспільство, в якому він формується, – це суспільство знань, і саме даного роду університет може відіграти важливе значення в суспільних прощарках, в розвитку та трансформаційних змінах сучасного суспільства.

Слід зауважити, що наявність істотних проблем, які постають перед сучасними університетами, потребують переосмислення їхньої мі-

сії. Масовізація університетської освіти постає однією із головних проблем. Наприкінці XVIII - початку XIX ст. при формуванні сучасної моделі університету лише незначна частка соціуму була охоплена вищою освітою, і скоріше винятком, аніж правилом слугувало її оволодіння. У цих умовах було можливо пред'явлення жорстких вимог при вступі до університету (наприклад, знання латини та грецької) і підтримка високого рівня викладання, розрахованого на підготовлену і досить однорідну за своїм інтелектуальним потенціалом аудиторію. Проте, при переході до масової освіти ситуація карди-

© М.В. Клюв, 2014

нально змінюється. Тож зростає дисперсія в рівні підготовки вступників та мотивації учнів, не кажучи вже про їх рівень культурного та інтелектуального розвитку. Багато сучасних ВУЗів вирішують цю проблему наступним чином: вони знижують рівень вимог при вступі, та, безумовно, в процесі навчання, крім того, вони змушені вирівнювати процес підготовки студентів, тим самим частково виконуючи ту роль, яку раніше відіграла середня школа [3].

В умовах переходу до постіндустріального суспільства, створення та розвитку підприємницьких університетів – необхідність. Тим не менше, в європейському суспільстві вищезазначені феномени досить розвинені, в Україні – потребують значного розвитку. В соціологічній літературі в недостатній мірі розкриті феномени підприємництва, важливості підприємницьких університетів для розвитку освітньої системи, їхньої надзвичайної ролі в інноваційній діяльності, корпоративній культурі та трансформації як соціального процесу загалом.

Аналіз досліджень і публікацій. Необхідно відзначити, що саме поняття «підприємництво» ввів у науковий обіг А.Сміт. Натомість англійський вчений Р.Кантіллон одним із перших поставив проблему щодо розвитку та формування підприємницького університету, надаючи підприємству окремої економічної функції та функції соціального ризику. В працях таких теоретиків, як Й.Шумпетер, Ф.Хайек, Б.Карлоф підкреслювалась роль інновацій та інноваційного характеру підприємництва (використання нових технологій, наукових розробок тощо). За кордоном найбільш розроблена модель університету підприємництва, концептуальні принципи формування якого сформульовано Б. Кларком (1997) [4]. Питання університетського управління розробляли К. Камерон, Г. Мінцберг, Б. Спірні, А.Стівенс [7]. Про феномен підприємницького університету, інновації, академічні знання та розвиток глобалізаційної економіки зазначав у своїх роботах Дж.Ропке [5].

Мета дослідження – здійснити теоретико-методологічний аналіз феномена виникнення та розвитку підприємницького університету кризь призму соціологічної концептуалізації.

Виклад основного матеріалу. Перша спроба наукового осмислення поняття «Entrepreneurial Universit» (підприємницький або антрепренерський університет) була зроблена у 1998 р. Бертоном Р. Кларком, який і ввів його в обіг. Що ж являє собою подібний університет?

Найбільш універсальним і ємним нам представляється визначення підприємницького університету як джерела підприємницької активності [4]. У свою чергу виникає запитання, а що ж розуміється під підприємницькою діяльністю вищої школи? У статті «Підприємницький університет: стратегія інституційного розвитку» П.Шульце вказує два шляхи реалізації підприємницької функції університету [6]. Перший

напрямок пов'язаний з підготовкою майбутніх підприємців, людей готових заснувати і нести відповідальність за власний бізнес. Другий напрямок – це підприємницька діяльність самого університету, що полягає в створенні бізнес-інкубаторів, технопарків, дочірніх фірм тощо. Університет повинен залучати студентів і випускників у підприємництво, надаючи їм не тільки інформаційно-консультаційну, а й ресурсну допомогу. Для прикладу візьмемо США: 300 фірм із загальним річним обігом в 4 млрд. дол, з яких університет отримує близько 1 млрд. діють в Оксфордському університеті [4, с. 19]. У Гарвардському університеті ресурсний капітал (endowment), капітал університету, використовуваний для його підприємницької діяльності, становить 18 млрд. дол, а в Університеті Джорджа Вашингтона – близько 500 млн., в 280 університетах і коледжах він становить більше 100 млн. дол. [3, с. 61].

При цьому мова йде не просто про підприємництво та створення нових підприємств, адже, спираючись на конкурентні переваги, університети створюють в першу чергу наукоємні, інноваційні виробництва. Підприємницька діяльність університетів спрямована не лише на отримання фінансового результату, але й несе найважливішу соціально-економічну складову – розробку та впровадження інновацій.

Візьмемо інший аспект – створення технопарків та бізнес-інкубаторів.

Найбільшого поширення бізнес-інкубатори одержали в США, там вони входять до складу більшості науково-технологічних парків. В США на сьогоднішній день діє понад 160 бізнес-інкубаторів. Перша асоціація бізнес-інкубаторів була створена, як уже зазначалося, в США в 1985 р. Наразі вона найбільша і нараховує близько 800 членів з різних країн світу. Подібні асоціації давно діють практично в усіх країнах Західної Європи.

Таким чином, бізнес-інкубатори і технопарки для сучасної вузівської системи підготовки кадрів є стратегічними факторами успіху [4].

Слід відзначити, що роль освіти в суспільстві значно змінюється при переході від стадії індустріального до постіндустріального розвитку. Принципово новими в даному переході, на думку вітчизняних дослідників Д. Ліванова та А. Волкова, є:

- зміна технологій навчання, що фактично позначається переходом до застосування нових методів та моделей навчання (застосування онлайн курсів, тренінгів, кейс-стаді, проектної діяльності тощо);

- масове оновлення кадрів, працюючих у вищій школі. Тобто цей показник передбачає наявність професорів, науковців та управлінців високого рівня. Безумовно, створюючи умови, при яких ВУЗ, прагнучи займати кращі позиції в рейтингу, повинен наймати саме висококваліфікованих працівників;

- розширення території університетів та бу-

дівництво багатофункціональних університетських кампусів;

- поява центрів професійного розвитку, новітніх технологій навчання, потужних центрів співробітництва між університетом та роботодавцем [1].

Зважаючи на все вищезазначене, університети підприємницького типу в найближчому майбутньому можуть стати не тільки затребуваними в суспільстві та необхідними для широких верств населення, а й доволі ефективними. Адже в своїй діяльності такі університети поєднують як науково-освітню, так і інноваційну діяльність.

Зосереджуючи увагу на важливості підприємницьких університетів у сучасній освітній системі, виділимо основні їхні завдання:

- створення умов розвитку, що забезпечить залучення інвестицій для формування інновацій,

- формування умов для підготовки конкурентоспроможних випускників, здатних створювати інноваційну продукцію, і бути затребуваними в умовах інноваційної економіки.

Тож якщо в США, Німеччині, Великобританії, Сінгапурі, КНР у повній мірі існують передумови виникнення і розвитку таких вузів, то в Україні зарано говори про наявність таких передумов.

Передумовами для підприємницької трансформації університету є:

- розширений розвиток (наявність технопарків, дослідних центрів, лабораторій, здатних встановлювати зовнішні зв'язки);

- адміністративне ядро, до якого входять центральні управлінські групи і університетські відділення;

- диверсифікація, котра передбачає розширення баз фінансування;

- інтегрована підприємницька культура, за якої інновації сприймаються як невід'ємна умова успішного і стійкого розвитку університету;

- сталі академічні структури, їх сталість постає гарантією сталого розвитку освіти і науки [2].

У свою чергу вузам, зацікавленим в довгостроковому успішному розвитку, вкрай важливо своєчасно трансформуватися у відповідь на ключові виклики нової парадигми вищої освіти при переході суспільства до постіндустріального розвитку. Саме підприємницький університет може стати однією із можливих ефективних форм вузу в нових умовах. Докладніше зупинимось на основних характеристиках підприємницького університету.

На думку американських дослідників Х. Торпа і Б. Гольдштейна, підприємницький університет:

- провідний дослідницький вуз;

- постає унікальним освітнім співтовариством, що має вікову історію, корпоративну культуру, звичаї, традиції, які є рушійними силами підприємницького духу;

- здійснює прикладні дослідження та пріоритетні дослідження, спрямовані на розв'язання складних завдань, часто інноваційного характеру. При цьому велика частина щоденної рутинної роботи проходить не в академічних колах, а в інноваційних центрах з підприємницькою культурою більше підходящою для щоденного створення стартапів;

- вуз, співробітники якого – експерти з виробництва знань, а також втілення їх в практику (створення нових технологічних центрів, підприємств або ж реінжинірингу існуючих нерентабельних підприємств). Не можна визначити, що нововведення, створювані в університетах і застосовуються при створенні нових підприємств або реструктуризації існуючих, не сприяють економічному розвитку, адже економічний розвиток є побічним продуктом успішної роботи підприємницького університету.

Такий університет поступово відмовляється від існуючих традицій, культурних зразків, натомість створюючи власну корпоративну культуру. Звернемося до думки американського дослідника Дж. Ригліце, який зазначав, що підприємницький університет відповідає таким вимогам:

- демонструє підприємницьку поведінку і постає в ролі організації;

- викладачі, студенти та співробітники повинні бути підприємцями;

- університет існує в симбіозі з регіоном та середовищем, структурно взаємодіючи та взаємодоповнюючи один одного.

Задля трансформації університету в підприємницький, на нашу думку, слід:

1) розвивати «дух підприємництва» в освітніх установах, стимулювати студентів. Тому, перш за все, це передбачає, що студенти повинні бути наділені підприємницькими навичками, вміння діяти в умовах ризику, жити в суспільстві споживання, вирішувати складні завдання інноваційно мислити, займатися проектною та дослідницькою діяльністю, а разом з тим – самовдосконалюватись. Має бути здійснена ґрунтовна робота: змінені навчальні плани, включено до обов'язкового вивчення ряд дисциплін, що передбачають формування підприємницької культури та духу підприємництва в цілому;

2) створювати дослідницьке середовище, захочувати викладачів та студентів. В такому вузі мають діяти центри досліджень, центри розвитку, науково-дослідні лабораторії тощо, а також наявність посад: викладач-дослідник, викладач-консультант, викладач-експерт;

3) розвивати інфраструктуру у вузах, що зокрема передбачає створення бізнес-інкубаторів, бізнес-лабораторій, центрів підприємництва для студентів, організацій комерційного та некомерційного типу, які можуть як входити в загальну структуру університету, так і існувати відокремлено.

Висновки. Підсумовуючи, зазначаємо, що

реалізація запропонованих заходів дозволить зробити серйозний крок з розвитку вітчизняного ринку наукомісткої продукції та ресурсного забезпечення вищої школи, зробить внесок у модернізацію всієї української економіки. Формування цивілізованого ринку припускає створення його адекватної соціальної бази - опору на цивілізованих виробників: пріоритетну підтримку відповідних видів діяльності та професій; розвиток тих секторів ринку, які приносять суспільству користь, а не виснажують його не відновлювати сировинні ресурси. Тому розвиток підприємницької діяльності університетів необхідно не тільки для адаптації науки до ринку, але і для додання вітчизняному ринку цивілізованого вигляду.

Тож цілком закономірно, що приватний університет постає вищим навчальним закладом,

котрий докладає зусилля по генерації знань, перетворення їх в практику, створення нових видів діяльності, систематичній зміні та модифікації внутрішнього середовища. Значні обмеження у вищезазначених сферах пов'язані з нестачею фінансових та інформаційних ресурсів. Крім того, неабияку роль в цьому процесі відіграє людський фактор.

Застосування вищенаведених ресурсів сприймається як ознака підприємництва. Тим не менше, без наявності даних ресурсів підприємницька діяльність університету неможлива, адже традиційні університети вирішують проблему ресурсів, як завдання, котре має бути вирішене оточенням, в якому вони функціонують. Проте, якщо це дійсно відбувається, то тоді підприємницький потенціал університетів значно знижується.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Дмитриев Г.Д. Анатомия американского университета [Текст] / Г.Д.Дмитриев. – М.: Народное образование, 2005. – 223 с.
2. Коваленко А.И. Образовательное антрепренерство [Текст] / А.И.Коваленко. – М.: ООО «Маркет ДС Корпорейшн», 2004. – 166 с.
3. Предпринимательские университеты в инновационной экономике [Текст] / Под общ. ред. проф. Ю.Б. Рубина. – М.: ООО «Маркет ДС Корпорейшн», 2005. – 402 с.
4. Clark B.R. Creating Entrepreneurial Universities: Organizational Pathways of Transformation. London and New York [Text] / B. Clark. – International Association of Universities Press and Pergamon-Elsevier Science, 1998. – 198 p.
5. Ropke J. The Entrepreneurial University: Innovation, academic knowledge creation and regional development in a globalized economy [Text] / J.Ropke. – N.Y., 1998. – 244 p.
6. Schulte P. The entrepreneurial university: a strategy for institutional development [Text] / P. Schulte. – London: Higher education in Europe, 1998. – Vol. 29. – P. 187-193.
7. Stevens A. J. The Enactment of Bayh-Dole [Text] / A.J. Stevens. – London: J. of Technology Transfer, 2004. № 29 (1). – P. 93-99.

Стаття надійшла до редакції 21.07.2014

REFERENCES:

1. *Dmitriev G.D.* Anatomiya amerikanskogo universiteta (Anatomy of an American university). M.: *Narodnoe obrazovanie*, 2005. 223 p.
2. *Kovalenko A.I.* Obrazovatelnoe antreprenerstvo (Educational antreprenerstvo). M.: *ООО «Market DS Korporeyshn»*, 2004. 166 p.
3. *Predprinimatelskie universitetyi v innovatsionnoy ekonomike* (Entrepreneurial universities in the innovation economy). M.: *ООО «Market DS Korporeyshn»*, 2005. 402 p.
4. *Clark B.R.* Creating Entrepreneurial Universities: Organizational Pathways of Transformation. London and New York. International Association of Universities Press and Pergamon-Elsevier Science, 1998. 198 p.
5. *Ropke J.* The Entrepreneurial University: Innovation, academic knowledge creation and regional development in a globalized economy. N.Y., 1998. 244 p.
6. *Schulte P.* The entrepreneurial university: a strategy for institutional development. London: Higher education in Europe, 1998. Vol. 29. P. 187-193.
7. *Stevens A. J.* The Enactment of Bayh-Dole [Text] / A.J. Stevens. – London: J. of Technology Transfer, 2004. № 29 (1). P. 93-99.

Кльов Марина Василівна – викладач
Національний авіаційний університет
Адреса: 03680, м. Київ, просп. Космонавта Комарова, 1
E-mail: marinka_klyov@mail.ru

Klyov Maryna Vasylivna – lecturer
National aviation university
Address: 1, Komarova Av., Kyiv, 03680
E-mail: marinka_klyov@mail.ru